

2005. – 259 с. ; Ч. 2. Синодики як джерело козацько-старшинської генеалогії. – К., 1998. ; Ч. 3, кн. 1 : Значкове військо товариство. Бунчукове товариство. – [б. м.] : [б. в.], 2008. – 154 с. ; Ч. 3, кн. 2 : Військове товариство – [б. м.] : [б. в.], 2008. – 126 с. ; Ч. 3, кн. 3 : Значкове товариство. – [б. м.] : [б. в.], 2008. – 170 с. ; Неурядова старшина Гетьманщини [Текст] : [довідник] / Кривошея В. В., Кривошея І. І., Кривошея О. В. ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса [та ін.]. – К. : Стило, 2009. – 431 с.

УДК 016:929(477)

Олег Яценко,

ст. наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

ПЕРСОНАЛЬНІ БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ – ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК У ВІДТВОРЕННІ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ

Розглянуто становлення та шляхи розвитку української персональної бібліографії як складника частини біобібліографії. Проаналізовано найважливіші праці цього виду бібліографії – від першої, що укладена на території України у другій половині XVI ст., до сучасних серій персональних бібліографічних покажчиків. Акцентовано увагу на роль Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у підготовці та виданні персональної бібліографічної продукції.

Спеціальну увагу приділено особливостям структури персональних бібліографічних покажчиків: їх поділу за будовою, способам розташування матеріалу.

Зазначено, що упродовж останніх десятиліть в Україні спостерігається помітний інтерес до біобібліографії, а також відмічено стрімке зростання випуску персональних бібліографічних покажчиків, які популяризують діяльність та досягнення українських фахівців у різних галузях науки, літератури, освіти, виробництва, культури, громадської діяльності.

Ключові слова: біобібліографія, персональні бібліографічні покажчики, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Нині жанр біографії є одним із найпопулярніших у світі. Засобами бібліографії людство реконструює минулі епохи та історичне середовище. Основою такого відтворення є персональна бібліографія. Від її максимальної повноти залежить об'єктивність наукових висновків та передбачень. Пріоритет персональної бібліографії у науковому дослідженні очевидний: центральною фігурою будь-якого наукового процесу є людина, її творчі надбання.

Мета статті – дослідити становлення та шляхи розвитку української персональної бібліографічної інформації, її форм, змісту з моменту виникнення до наших днів; особливості структури та сучасні форми персональних покажчиків.

Поняття біобібліографії охоплює два різновиди посібників: персональні

показчики, предметом яких є життя і діяльність окремої особи, і біобібліографічні словники, що містять матеріал про визначені групи осіб (спеціальні словники) або найрізноманітніші за діяльністю і часом життя діячів однієї країни (національні словники) [1, с. 78–79].

Найбільшу групу біобібліографічних видань складають персональні бібліографічні показчики. Крім літератури, присвяченої певній особі, вони можуть містити і твори, написані цією особою. Нерідко персональні показчики обмежені лише творами даної особи. Досить часто вони включають біографічний нарис (статтю), що містить оцінку діяльності та вклад особи до культурної спадщини, відомості про використані джерела, їх хронологічні межі. Персональні бібліографічні видання, що не містять спеціально біографічних відомостей, завжди мають безсумнівне біографічне значення.

* * *

Виникнення персональних показчиків в Україні пов'язано з ім'ям російського князя А. М. Курбського (1528–1583). «Каталогус албо реєстр всех книг божественного Иоана Златоустаго архиепископа Константинопольского: который суть главы переведены и которые не переведены...», що увійшов до його рукописного збірника «Новый Маргарить» – перша в нашій країні персональна бібліографія, що була укладена у другій половині XVI ст. Літературна спадщина відомого діяча грецької православної церкви поділена у показчику на п'ять груп творів: до першої увійшли книги про Старий завіт, до другої – тлумачення Євангелій Матфея і Луки, третя група присвячена Іоанну Хрестителю, четверта містить бесіди про послання апостола Павла, а п'ята – твори з різних питань [4, с. 19–20].

В українській бібліографії майже до кінця XVIII ст. зберігались церковні традиції, які поволі і непомітно відходили. З середини 50-х рр. XIX ст., вивчаючи історію культурного життя України, почав розробляти персональні показчики письменник Г. П. Данилевський (1829–1890). Він додав до біографій Г. С. Сковороди¹, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка² і В. Н. Каразіна³ бібліографічні списки їх творів та літературу про них. Ці

¹ *Халаявський Орест* (псевдонім). Сковорода, украинский деятель XVIII века / Г. Данилевский // Основа. – 1862. – Октябрь(сентябрь). – С. 78–96.

² *Данилевский Г.* Перечень сочинений Основ'яненка (с 1816 по 1849 г.) / Г. Данилевский // Данилевский Г. Основ'яненко. – СПб., 1856. – С. 119–128.

³ *Данилевский Г.* Список сочинений В. Н. Каразина с 1807 по 1842 г. (с кратким содержанием главнейших из них) / Г. Данилевский // Харьк. губернские ведомости. – 1860. – № 76–78. – Прибавления.

матеріали пізніше увійшли до його книги «Українська старовина»⁴. Незважаючи на те, що Данилевському не вдалося уникнути у своїх показчиках деяких хиб і помилок (слабкіше за інших опрацьована бібліографія Квітки-Основ'яненка), він вважається одним із зачинателів персональної бібліографії в Україні [4, с. 116].

На кінець XIX – початок XX ст. частіше за все в Україні розроблялася персональна бібліографія Т. Г. Шевченка: це бібліографічні видання В. Лукича (справжнє – Левинський Володимир Лукич; 1856–1938)⁵; П. А. Грабовського (1864–1902) критико-бібліографічний огляд «Московські переклади творів Шевченкових»⁶ та ін. У 1886 р. у зв'язку з 25-річчям зі дня смерті поета М. Ф. Комаров (1844–1913) опублікував у «Киевской старине» свій «Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Г. Шевченко», а в наступному році там же вмістив і доповнення до нього⁷. Це була перша спроба всебічного бібліографічного охоплення друкованих матеріалів, пов'язаних із Шевченком – видань із журнальних публікацій його творів, перекладів на інші мови, малюнків до творів і музики до них, переробок із «Кобзаря» і різних статей про поета і його спадщину – літературно-критичних, біографічних, спогадів тощо. У 1903 р. в Одесі був виданий М. Ф. Комаровим показчик «Т. Шевченко в литературе и искусстве»⁸ – одна з найбільших на той час бібліографічних праць, присвячених поету. Складач зафіксував творчу спадщину Т. Г. Шевченка – зібрання творів, окремі видання, публікації в журналах і збірниках, малюнки, листування;

⁴ *Данилевский Г.* Украинская старина : материалы для ист. укр. лит. и нар. образования. – Х. : Зеленский и Любарский, 1866. – 8, 403 с.

⁵ *Січовик В.* (псевдонім). Показчик листів Тараса Шевченка / В. Л. Левинський // Правда. – 1889. – Т. 2, вип. 5. – С. 371–372; Т. 3, вип. 7. – С. 78–83; *Лукич В.* (псевдонім). Музика до поезій Т. Шевченка / В. Л. Левинський // Зоря. – 1891. – № 5. – С. 96–97; *Лукич В.* (псевдонім). Нові переклади Т. Шевченка / В. Л. Левинський // Там само. – 1889. – № 6–7. – С. 116–117; *Його ж.* Польські переклади поезій Т. Шевченка / В. Л. Левинський // Там само. – 1891. – № 5. – С. 97.

⁶ *Граб П.* (псевдонім). Московські переклади творів Шевченкових / П. А. Грабовський. – Зоря. – 1896. – № 5. – С. 93–95; 1897. – № 14. – С. 276–278.

⁷ *Комаров М. Ф.* Библиографический указатель материалов для изучения жизни и произведения Т. Г. Шевченко / М. Ф. Комаров // Киев. старина. – 1886. – Т. 14, № 3. – С. 570–582; № 4. – С. 778–786; 1887. – № 5. – С. 180–184.

⁸ *Комаров М. Т.* Шевченко в литературе и искусстве : библиогр. указ. материалов для изучения жизни и произведения Т. Шевченко / М. Ф. Комаров. – О., 1903. – 144 с.

переклади його творів на різні мови; критико-біографічну літературу про поета; твори композиторів, художників і драматургів, написані на пошану Шевченка або за мотивами його творчості; хронікальний матеріал.

З інших діячів української культури і літератури увагою бібліографів користувалися зачинателі нової літератури на західноукраїнських землях – М. С. Шашкевич, І. М. Вагилевич і Я. Ф. Головацький (В. М. Коцовський, 1860–1921)⁹; С. В. Руданський (І. Я. Франко, 1856–1916; В. Лукич і М. Ф. Комаров та ін.)¹⁰.

Варто звернути увагу бібліографічну працю М. Ф. Комарова, присвячену І. П. Котляревському¹¹. Цей покажчик був складений сумлінно і довгий час залишався основним бібліографічним довідником про письменника [4, с. 297].

Вагомий внесок у розвиток української персональної бібліографії зробив М. І. Павлик (1853–1915). У 1894 р. до 30-річчя громадсько-політичної і літературно-наукової діяльності М. П. Драгоманова було вирішено випустити у Львові ювілейний збірник. Спочатку укладач хотів написати біографію М. П. Драгоманова, але потім за порадою останнього¹² зайнявся бібліографією. Покажчик «Михайло Петрович Драгоманов. 1841–1895»¹³ готувався за допомогою ювіляра, який надіслав укладачеві через Лесю Українку списки своїх робіт. Він знайомив з деякими своїми анонімними і псевдонімними публікаціями і виданнями. Незабаром, вже після смерті М. П. Драгоманова, М. І. Павлик звернувся

⁹ Коцовський В. М. Бібліографія / В. М. Коцовський // Шашкевич М. Писання / М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. – Л. : б. в., 1884. – С. XXIX–XXXVIII.

¹⁰ Ф.[ранко] І. Бібліографічний список творів Руданського / І. Франко // Зоря. – 1886. – № 6. – С. 95–96; Ф.[ранко] І. До бібліографії творів Ст. Руданського // Там само. – 1886. – № 7. – С. 120; Лукич В. (псевдонім). До бібліографії творів Ст. В. Руданського / В. Л. Левинський // Там само. – 1886. – № 8. – С. 136; Комаров М. Бібліографічний покажчик творів С. Руданського і знадобів до його життєпису / М. Ф. Комаров // Руданський С. Твори. – Л. : б. в., 1895. – Т. 1. – С. 167–174.

¹¹ Комаров М. Бібліографічний покажчик видань творів Котляревського та писань про його / М. Ф. Комаров // На вічну пам'ять Котляревському : літ. збірник. – К. : Вік, 1904. – С. 467–494.

¹² Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. – Чернівці, 1911. – С. 243.

¹³ Павлик М. Михайло Петрович Драгоманов. 1841–1895 : его юбилей, смерть, автобіографія і список творів / зладив і видав М. Павлик. – Л. : друк. В. Манецкого, 1896. – [2], 442, XXXIV, [6] с.; портр.

до його архіву і вніс окремі уточнення і доповнення у список. Певний інтерес у покажчику становили вступні замітки до робіт однієї тематики або надрукованих в одному і тому ж виданні численні примітки до бібліографічних записів, наведення окремих висловлювань та ін. Все це мусило сприяти популяризації літературної спадщини і деяких прогресивних ідей М. П. Драгоманова [4, с. 225].

Не менш важливим є опублікований М. І. Павликом «Спис творів Івана Франка за перше 25-ліття його літературної діяльності»¹⁴. Це було перше велике бібліографічне видання, присвячене сучасному українському діячу. У ньому з чималою повнотою відбилася різноманітна літературна продукція письменника – його оригінальна творчість українською, російською, польською, німецькою та іншими мовами: вірші, поеми, повісті, оповідання, нариси, п'єси, літературно-критичні і публіцистичні статті, рецензії, огляди, дописи і дослідження; його переклади творів різних авторів, бібліографічні списки і покажчики; реферати, оповідання, програмні документи, написані за його участю. Реєструвалися окремі видання і публікації з журналів, газет і збірників, у тому числі передруки. Бібліограф зарахував деякі переклади творів І. Франка російською і угорською мовами, а також частково послався на відгуки критики.

Однією з характерних особливостей покажчика є точність бібліографічних описів. До багатьох із них подавалися цінні примітки – вони містили відомості про характер видання і його конфіскації, про мову і час написання окремих творів і т. д.; іноді в них виправлялися помилки, допущені на титульній сторінці щодо місця видання, або уточнювалися незрозумілі заголовки робіт. Незважаючи на деякі недоліки, «Спис» М. І. Павлика й досі зберігає своє практичне значення. Складений найближчим другом і соратником І. Франка, він є джерелом вірогідної інформації про численні анонімні і псевдонімні тексти письменника [4, с. 298–299].

Розроблялася бібліографія Г. С. Сковороди¹⁵ (Д. І. Багалій, 1857–1932;

¹⁴ Павлик М. Список творів Івана Франка за перше 25-ліття його літературної діяльності, 1874–1898 / М. Павлик. – Л., 1898. – 127 с.

¹⁵ Л. Ч. Г. Сковорода : проба бібліографії / Л. А. Чижиков // Записки Наук. т-ва ім. Шевченка. – 1899. – Т. 30, кн. 4. – С. 1–4; Чижиков Л. А. Григорій Саввич Сковорода : библиогр. о нем материалы // Известия Одес. библиогр. о-ва. – 1913. – Т. 2, вып. 1. – С. 30–48; Багалей Д. И. Издания сочинений Г. С. Сковороды и стоящие в связи с ними исследования о нем : к 120 годовщине со времени его кончины 1794–1914 г. / Д. И. Багалей // Изв. отд-ния рус. яз. и словесности Акад. наук. – 1914. – Т. 19, кн., 3. – С. 1–58.

Л. А. Чижиков) і Г. Ф. Квітки-Основ'яненка¹⁶ (М. М. Баженов, 1885–1962). З'явилися перші покажчики творів П. О. Куліша¹⁷ (А. Балака) і О. Я. Кониського¹⁸ (В. М. Доманицький, 1877–1910), матеріали до бібліографії П. П. Гулака-Артемівського¹⁹, Ю. А. Федьковича²⁰, М. Ф. Сумцова²¹, М. Ф. Комарова²² та інших літературних діячів.

До персональної бібліографії української художньої літератури виявляла інтерес Бібліографічна комісія Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові. Вона ухвалила скласти і видати до 100-річного ювілею з дня народження Т. Г. Шевченка повну бібліографію його творів і літератури про нього. В основу цього видання мав бути покладений покажчик М. Ф. Комарова «Т. Шевченко в литературе и искусстве». Комісія мала намір скористатися також пізнішими доповненнями Комарова і подати свій бібліографічний матеріал. Перша світова війна стала на перешкоді здійсненню цих планів. Вона стала на заваді й своєчасному завершенню і друкуванню іншої бібліографічної персоналії, задуманої Комісією, – нового покажчика творів І. Франка до 40-річчя його літературної і громадської діяльності, що готувався за допомогою самого письменника [4, с. 299].

¹⁶ Баженов Н. М. Григорій Квитка-Основьяненко : библиогр. указатель / Н. М. Баженов. – СПб., 1910. – 53 с. – Отд. оттиск из «Известий отделения рус. яз. и словесности имп. Академии наук» (Т. 15, 1910).

¹⁷ Балака А. Бібліографічний покажчик писанів П. Куліша / А. Балака // Дубове листя : альманах на згадку про П. О. Куліша. – К., 1903. – С. 245–276.

¹⁸ Доманицкий В. Библиографический указатель сочинений А. Я. Конисского, написанных по-малорусски / В. Доманицкий // Киев. старина. – 1901. – № 1. – С. 131–151.

¹⁹ Багалея Д. И. Самостоятельные статьи и переводы Гулак-Артемовского на русском языке. Малороссийские произведения Гулак-Артемовского в хронологическом порядке их написания : библиография / Д. И. Багалея // Сб. ист.-филол. о-ва при Харьк. ун-те. – 1911. – Т. 20. – С. 365–366.

²⁰ Маковой О. Покажчик друкованих уже статей про Федьковича / О. Маковой // Маковой О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. – Л., 1911. – С. 25–32 ; Лч Д. Видання Федьковичевих творів і важніші праці про Федьковича / Д. Лукіянович // Ілюстративна Україна. – 1913. – № 5. – С. 8–9.

²¹ Родин Е. К. Список сочинений Н. Ф. Сумцова за 1878–1909 гг. / Е. К. Родин // Тр. Пед. отдела Ист.-филол. о-ва при Харьк. ун-те. – Х., 1909. – Т. 18. – С. 25–29 ; С. 31–33.

²² Библиографический указатель к литературной деятельности М. Ф. Комарова (1865–1913) // Известия Одес. библиогр. о-ва. – 1913. – Т. 2, вып. 7. – С. 325–336.

Невеликим на той час був доробок із персональної бібліографії діячів українського мистецтва. До визначних робіт цього періоду можна віднести «Библиографический указатель музыкальной и литературной деятельности Н. В. Лысенко»²³, складений С. Ф. Комаровим.

Праця українських бібліографів кінця XIX – початку XX ст. була, без перебільшення, подвижницькою. Важко працюючи, щоб заробити на прожиття, вони знаходили час для безкорисливих копітких досліджень у галузі бібліографії, яку вважали складником культури народу. В тодішніх умовах їхня праця мала важливе значення в боротьбі проти переслідувань українського слова, за розвиток демократичних течій у літературі, мистецтві та науковому житті, а також для створення бібліографічної бази в гуманітарній сфері.

У 20-і роки XX ст. побачили світ окремі персональні біобібліографічні покажчики. У 1921 р. М. Ф. Яшек (1883–1966) уклав покажчик «Т. Шевченко : матеріали до біографії (1903–1921)»²⁴. Безсумнівним достоїнством його було те, що він хронологічно межував з одним із найбільш повних бібліографічних покажчиків шевченківської літератури, створений до революції Ф. М. Комаровим [8, с. 68].

Укладені О. М. Горецьким (1902–?) покажчики «Михайло Коцюбинський : бібліографія (1917–1927)»²⁵ і «Іван Котляревський : бібліографія (1904–1928)»²⁶ були видані у 1928 р. Укладач прагнув знайти наукові критерії добору найважливіших праць про письменників й дати їм оцінку. Бібліографія ця не може претендувати на абсолютну повноту, бо укладач збирав матеріал до неї тільки по одеських бібліотеках. Весь матеріал розподілено за такими рубриками:

«Михайло Коцюбинський : бібліографія за 10 років (1917–1927)»

- I. Видання творів (повних та поодиноких).
- II. Інценізації творів Коцюбинського.
- III. Листування.

²³ Комаров М. Библиографический указатель музыкальной и литературной деятельности Н. В. Лысенко (1868–1907 гг.) / М. Комаров. – К. : б. в., 1904. – (2), 25, (2) с.

²⁴ Тарас Шевченко : матеріали до бібліографії (рр. 1903–1921) / упоряд. М. Яшек. – Х. : ДВУ, 1921. – Вип. 1. – 110 с.

²⁵ Михайло Коцюбинський : бібліогр. за 10 років (1917–1927) / склав О. М. Горецький. – О., 1928. – 22 с. – (Праці / Одес. цент-р. наук. б-ка; Т. 2, вип. 1).

²⁶ Іван Котляревський : бібліографія (1904–1928) / склав О. М. Горецький. – О., 1928. – 20 с. – (Праці / Одес. цент-р. наук. б-ка; Т. 2, вип. 2).

IV. Розвідки, статті та матеріали до біографії.

V. Критика творчості.

«Іван Котляревський : бібліографія (1904–1928)».

I. Видання творів:

а) повні збірки;

б) окремі твори.

II. Розвідки, статті та матеріали до біографії.

III. Статті та публікації щодо увічнення пам'яті.

IV. Критика творчості:

а) загальні огляди творчості;

б) розвідки та статті про «Енеїду»;

в) розвідки та статті про драматичні твори.

Наприкінці додано покажчики: 1) скорочень в тексті; 2) періодичні видання, які використано для бібліографії; 3) алфавітний список авторів, які писали про Котляревського.

У розробці персональних покажчиків переважали тенденції вичерпної бібліографії, основним завданням якої був максимальний облік усіх публікацій творів і праць про автора. Найбільш яскравим прикладом такого підходу до обліку всіх без винятку матеріалів був покажчик Вадима Тарнавського «Г. Ф. Квітка-Основ'яненко : бібліографічна розвідка»²⁷.

Пріоритет у бібліографічній діяльності Івана Калиновича (1884–1927) належить персональним покажчикам, різним за структурою, обсягом, наповненням. Перша його біобібліографічна розвідка була присвячена І. Франку – «Преса з приводу смерті І. Франка»²⁸. Наступні персональні праці були пов'язані з його видавництвом «Всесвітня бібліотека».

Особливу увагу варто звернути на рукопис великого бібліографічного покажчика «Володимир Винниченко» (обсяг 404 аркуші), який знаходиться у Львівському обласному архіві. Він складається з таких розділів: «Твори» (за 1907–1923 рр.), «Оповідання і романи»; «Драматичні твори», «Поезії», «Літературно-критичні твори», «Політичні писання», «Твори на чужих мовах» (німецькій, російській, чеській), «Матеріали про В. Винниченка», «Голоси преси про політичну діяльність В. Винниченка», «Ілюстрації». На кожному аркуші він подає повний ретельно оформлений бібліографічний опис, вказує формат, рецензії, частково анотує збірники творів

²⁷ Тарнавський В. Г. Ф. Квітка-Основ'яненко : бібліогр. розвідка : з нагоди 150-х роковин народження письменника (1778–1928) / Вадим Тарнавський. – Х., 1929. – XVIII, 354 с. – (Зб. Іст.-філолог. відділу / ВУАН ; № 87).

²⁸ Преса з приводу смерті І. Франка : бібліогр. замітки / склав І. Калинович // Шляхи. – 1916. – № 17–18. – С. 594–597 ; № 19–20. – С. 690–691.

письменника. Покажчик не був остаточно підготовленим до друку, до нього не було складено допоміжного апарату [5, с. 101–102].

На початку своєї бібліографічної діяльності у Львівській науковій бібліотеці бібліограф О. П. Куш (1914–1984) найбільше уваги приділяв укладанню персональних покажчиків. Ці праці було присвячено переважно західноукраїнським письменникам: І. Франку, О. Кобилянській, О. Маковею, В. Стефаніку, В. Бобинському, О. Гаврилюку, Я. Галану та ін. Скажімо основним бібліографічним джерелом у дослідженні життя і творчості видатного українського письменника і критика О. Маковея донині залишається укладений О. Кушем ще у 1958 р. перший повний бібліографічний покажчик «Осип Маковей»²⁹. Корисним є те, що після окремих бібліографічних описів подаються короткі анотації про архівні джерела, що стосуються О. Маковея. Покажчик починається з «Основних дат життя і літературної діяльності О. Маковея»; далі – в хронологічній послідовності представлені видання і публікації творів письменника, список перекладів О. Маковея; хронологічно побудовано покажчик літератури про письменника.

Друга велика бібліографічна праця О. Куша – «Ольга Кобилянська»³⁰, яка була першим науково-допоміжним покажчиком, присвяченим видатній українській письменниці кінця XIX – початку XX ст. У ряді методичних рішень цей покажчик нагадує попередній. Проте принципова різниця полягала у тому, що в основних розділах література розташована в алфавітному порядку – і твори письменниці, й історико-літературні, й біографічні матеріали. Останні подаються в алфавіті авторів на 40 сторінках покажчика, що, по-перше, ускладнює пошук потрібної літератури, а по-друге, таке розташування (на відміну від хронологічного) не дає бібліографічної картини історії вивчення творчості письменниці від перших критичних заміток до часу виходу покажчика у світ. У даних випадках повинен бути добре розроблений довідковий апарат, що і намагався зробити бібліограф [5, с. 222–223].

Інакше побудовано покажчик О. Куша «Василь Стефаник»³¹, який став помітним явищем у бібліографії. У ньому зафіксовано 1039 бібліографічних записів. Матеріал охоплює 1890–1960 рр. У розділі «Видання та

²⁹ Осип Маковей : бібліогр. покажчик [анотов.] / скл. О. П. Куш ; Львів. б-ка АН УРСР. – Л., 1958. – 155 с.

³⁰ Ольга Кобилянська : бібліогр. покажчик. [анотов.] / скл. О. П. Куш. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 113 с., 1 л. портр.

³¹ Василь Стефаник : бібліогр. покажчик / скл. О. П. Куш ; Львів. б-ка АН УРСР. – Л., 1961. – 168 с.

публікації творів» (виданих до 1960 р.) матеріал розташовано за хронологією: наявні публікації одного твору подаються послідовно під тим роком, коли він був уперше опублікований або передрукований. Сюди включено як окремо видані твори, так і публікації в періодиці, збірниках, альманахах українською мовою, а також переклади російською, білоруською, азербайджанською, грузинською, естонською, литовською, татарською та іншими мовами народів СРСР. Література про життя і творчість В. Стефаніка також згрупована в хронологічній послідовності. Тобто у покажчику автор дотримується єдиного принципу групування матеріалу, що робить його структуру більш стрункою і зручною для користування.

Хронологічне розташування матеріалу в основних розділах покажчика вимагало відповідної організації допоміжних ключів: алфавітного покажчика творів письменника українською мовою, перекладів на мови народів СРСР, перекладів іноземними мовами; іменного покажчика; списку періодичних видань, використаних у покажчику. Ці допоміжні покажчики сприяють пошуку бібліографічної інформації про зв'язки В. Стефаніка з іншими літературами. Покажчик частково анотований і нерідко окремі анотації носять дослідницький характер.

У переважній більшості рецензій на персональні бібліографічні покажчики, укладені О. Кушем, відзначена їх належна бібліографічна культура, копітка пошукова робота бібліографа-вченого [5, с. 223–224].

Незважаючи на те, що в радянський період українська бібліографія переживала тяжкі часи, коли під ніж, бувало, йшли вже випущені довідники про письменників тільки тому, що в них відповідні органи знаходили якесь небажане ім'я, коли на десятках решіт пересівалися бібліографічні джерела, все ж таки вийшло чимало цінних персональних бібліографічних покажчиків. Серед них – найсолідніші і найгрунтовніші про Т. Шевченка, І. Франка, Лесю Українку, М. Коцюбинського та інших письменників, які актуалізували наукову роботу в цій галузі ³².

³² М. М. Коцюбинський : бібліогр. покажчик / склала Г. М. Гімельфарб ; АН УРСР, Держ. публічна б-ка. – К. : б. в., 1954 ; Іван Франко : бібліогр. покажч. / уклад. І. З. Бойко ; АН УРСР, Держ. публічна б-ка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : б. в., 1956. – 288 с. ; Леся Українка : бібліогр. покажчик / уклад. М. В. Булавицька ; АН УРСР, Держ. публічна б-ка. – К. : б. в., 1956. – 108 с. ; Осип Маковей : бібліогр. покажчик [анот.] / скл. О. П. Куш ; Львів. б-ка АН УРСР. – Л. : б. в., 1958. – 155 с. ; Ольга Кобилянська : бібліогр. покажчик. [анотов.] / скл. О. П. Куш. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 113 с. ; Василь Стефанік : бібліогр. покажчик / скл. О. П. Куш ; АН УРСР. Львів. б-ка АН УРСР. – Л. : б. в., 1961. – 168 с. ; Т. Г. Шевченко : бібліогр. літ. про життя і творчість (1839–1959) : у 2 т. / уклад. : І. З. Бойко, М. В. Булавицька та ін. – К. : Вид-во АН УРСР, 1963. – Т. 1–2.

З 50-х років ХХ ст. вперше в Україні у світ виходить низка біобібліографічних серій. Так, Одеська державна наукова бібліотека імені М. Горького у 1957 р. заснувала серію «Вчені Одеси» ³³. Покажчики цієї серії присвячені видатним представникам вітчизняної науки, життя і діяльність яких пов'язані з Одесою. Це здебільшого представники природничих наук: зоолог О. О. Браунер ³⁴, геофізик О. В. Клоссовський ³⁵ та ін.

У 1956 р. Президія АН УРСР прийняла постанову про видання бібліографічної серії «Вчені Української РСР». У 60–70-ті рр. було видано більше двох десятків біобібліографічних покажчиків цієї серії, присвячених діяльності провідних учених України [2, с. 181–182]. Серед них важливе місце посіли праці присвячені В. І. Липському ³⁶, В. В. Данилевському ³⁷, О. І. Білецькому ³⁸, М. В. Луговцову ³⁹ та іншим вченим. Вони були підготовлені фахівцями Державної публічної бібліотеки УРСР (нині Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, далі НБУВ) за участю науковців і бібліографів відповідних інститутів АН УРСР.

Важливе місце у розвитку біобібліографії в Україні займає діяльність у цій галузі НБУВ. За час існування бібліотеки її працівниками підготовлено та випущено близько 150 біобібліографічних праць. Різноманітні структура й тематика цих документів. Бібліотека не тільки займалась укладанням окремих біобібліографічних матеріалів, а також була науково-методичним центром із організації цього типу видань для бібліотек та установ системи АН УРСР. Методичні рекомендації, підготовлені фахівцями бібліотеки ⁴⁰,

³³ На сьогоднішній день опубліковано 41 випуск цієї серії.

³⁴ Олександр Олександрович Браунер, 1857–1957 : біобібліогр. матеріали / укл. : В. М. Конський, Л. П. Котова ; М-во культури УРСР. Одес. держ. наук. б-ка ім. О. М. Горького. – О., 1957. – 32 с. – (Вчені Одеси ; вип. 1).

³⁵ Олександр Вікентійович Клоссовський : бібліогр. матеріали / скл. Л. В. Кліментов ; М-во культури УРСР. Одес. держ. наук. б-ка ім. О. М. Горького. – О., 1959. – 56 с. – (Вчені Одеси).

³⁶ Барбарич А. І. Володимир Іполитович Липський / А. І. Барбарич. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 40 с. – (Вчені УРСР).

³⁷ Хренов К. К. Віктор Васильович Данилевський / К. К. Хренов, П. І. Гнип. – К. : б. в., 1963. – 45 с., 1 л. портр. – (Вчені УРСР).

³⁸ Гудзій М. К. Олександр Іванович Білецький / М. К. Гудзій ; бібліогр. скл. Л. В. Беляєва. – К. : б. в., 1959. – 50 с. – (Вчені УРСР).

³⁹ Белякова Є. П. Максим Власович Луговцов / Є. П. Белякова, І. М. Францевич. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958. – 37 с. – (Вчені УРСР).

⁴⁰ Биобиблиографические указатели / сост. : Ю. В. Альберт, Н. Н. Деркач, Н. Г. Дмитренко ; отв. ред. Л. В. Беляєва. – К. : ЦНБ АН УРСР, 1981. – 49 с. ; То

регламентували структуру, редакційно-технічне оформлення та поліграфічне виконання випусків серії, розглядали особливості бібліографічних описів різних видів документів.

У 1968 р. видавництвом «Наукова думка» засновано серію «Біобібліографія вчених Української РСР» (від 1992 – «Біобібліографія вчених України»), у якій опубліковано більш як 200 видань про академіків та членів-кореспондентів НАН України. Виходить українською та російською мовами. Серія складається з випусків персональних бібліографічних покажчиків присвячених видатним науковцям. Матеріали видавалися, як правило, до їх ювілейних дат, починаючи зі шістдесятиріччя з дня народження, а також з метою увіковічення пам'яті учених, як зазначено в Положенні про видання праць у серії, затвердженому постановою Президії АН УРСР від 9 липня 1986 р. [3; 6; 8].

У цій серії віддзеркалено весь комплекс наукових праць вчених, представлено біографічні відомості. У цілому серія є джерелом інформації для науковців та фахівців у відповідних галузях науки та виробництва. Вона висвітлює внесок учених НАН України у розвиток вітчизняної та світової науки.

Вже більше сорока років виходять випуски, присвячені видатним науковцям України, що свідчить про популярність серії «Біобібліографія вчених України».

Інші провідні бібліотеки України сьогодні також проводять роботу з підготовки та випуску персональних бібліографічних покажчиків. Так Національною парламентською бібліотекою України від 1993 р. у серії «Видатні діячі української книги» укладено більше 20 персональних бібліографічних покажчиків присвячених вітчизняним бібліотекознавцям, книгознавцям, бібліографам. Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека у 1998 р. започаткувала біобібліографічну серію «Академіки Української академії аграрних наук» та «Українські вчені-аграрії ХХ століття». Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського підготувала 17 біобібліографічних покажчиків у рамках серії «Академіки АПН України» та 6 видань із серії «Видатні педагоги світу».

Упродовж останніх десятиліть в Україні спостерігається помітний інтерес до біобібліографічної продукції, а також відмічено стрімке зростання випуску персональних бібліографічних покажчиків, які популяризують діяльність та досягнення українських фахівців у різних

же. Рекомендации по сост. и оформлению / сост. Ю. В. Альберт, В. С. Кобкова ; отв. ред. И. Г. Шовкопляс. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Наук. думка, 1988. – 60 с.

галузях науки, літератури, освіти, виробництва, культури, громадської діяльності; формують імідж установ та організацій, в яких вони працювали або працюють. Особливе місце належить краєзнавчим біобібліографічним виданням, які розширюють уявлення та знання про край та її славетних діячів.

Питанням пошуку, збирання та упорядкування інформації про персональні бібліографічні покажчики посідають особливе місце у роботі Інституту біографічних досліджень НБУВ, фахівці якого здійснюють розшукування та наповнення біобібліографічними матеріалами комп'ютерної бази даних (БД) «Український біографічний архів». Використання в цій роботі персональних бібліографічних покажчиків допоможуть користувачам, окрім основних біографічних відомостей, отримати додаткову ґрунтовну інформацію для розширення та поглиблення знань про осіб причетних до історії та культури України.

Проаналізувавши вітчизняні персональні бібліографічні покажчики, необхідно відзначити, що, з'явившись у ХVІ ст., справжнього розвитку вони набули лише у кінці ХІХ ст. Із окремих статей (розділів) у періодичних виданнях (монографіях) присвячених видатним українським діячам вони поступово перетворилися в окремі ґрунтовні праці з розвиненим допоміжним апаратом, в яких переважали тенденції вичерпної бібліографії, основним завданням якої був максимальний облік усіх публікацій творів і праць про особу. Наступним етапом у розвитку вітчизняної персональної бібліографії стали 50–70-ті роки ХХ ст. коли в Україні було започатковано низку біобібліографічних серій присвячених видатним вченим країни. З середини 90-х років в Україні відмічено стрімке зростання випуску персональних бібліографічних покажчиків, які популяризують діяльність та досягнення українських фахівців у різних галузях науки, літератури, освіти, виробництва, культури, громадської діяльності, розширюють уявлення та знання про край та її славетних діячів.

Підґрунтям для створення всіх біобібліографічних праць є пошук. У процесі складання персональних покажчиків дослідники вивчають біографію особи. Основні дати життя і діяльності визначаються з опублікованих та неопублікованих біографічних матеріалів (автобіографія, особиста справа, звіти тощо). Крім біографічних даних, основу біобібліографії складає бібліографічний матеріал: твори особи (якщо вона пише), винаходи, патенти, авторські свідоцтва тощо, а також література про її життя та діяльність. Особлива увага приділяється підбору та оформленню бібліографічного матеріалу. Адже він скеровує читачький пошук до додаткових матеріалів із певної теми, дає можливість вичерпно ознайомитися з тим чи іншим питанням, яке зацікавило читача.

Персональні бібліографічні покажчики мають два способи розташування матеріалу. *Перший* – розміщення бібліографії за двома розділами:

- 1) список праць особи;
- 2) література про неї.

Бібліографія групується за хронологічно-алфавітним порядком. Це дає можливість досліднику оцінити розвиток поглядів особи, прослідкувати динаміку її творчих надбань. Такий прийом застосовується до постатей, які займаються одним-двома видами наукової діяльності.

Другий спосіб розміщення матеріалу за тематичним принципом. Він використовується, коли діяльність людини багатоманітна і вагома для багатьох галузей.

Важливе значення при укладанні персональних покажчиків приділяється довідковому апарату, який не тільки допомагає зорієнтуватися у досить великому обсязі бібліографічних записів, а й всебічно розкриває діяльність діяча. Для цього до бібліографічного посібника додається список умовних скорочень, іменний покажчик, назв творів та досліджень автора, а у деяких випадках предметний (тематичний) покажчик.

Сучасні персональні бібліографічні покажчики, як правило, мають такі розділи: передмова, біографічний нарис, основні дати життя та діяльності, список праць діяча, література про нього та допоміжні покажчики. Біографічний нарис готує, зазвичай, фахівець із даної галузі. Хронологічний перелік основних дат життя та діяльності, список праць діяча, література про нього та допоміжні покажчики складає бібліограф.

Персональні бібліографічні покажчики, присвячені видатним особистостям, окрім перерахованих позицій до своєї структури включають матеріали щодо увічнення пам'яті особи, її спадщини в електронних ресурсах, ілюстрації тощо.

Підсумовуючи, треба відмітити характерні риси персональних бібліографічних покажчиків.

- ◎ За будовою вони поділяються на:
 - покажчики обмежені творами даної особи;
 - видання з літературою, присвяченої певній особі;
 - ті що включають і твори, написані цією особою, і літературу, присвячену їй;
 - ті що містять біографічний нарис (статтю), і ті що їх не мають.
- ◎ За способом розташування матеріалу діляться на:
 - хронологічно-алфавітний порядок;

- систематичний порядок.

◎ Сучасні персональні бібліографічні покажчики, як правило, мають такі розділи: передмова, біографічний нарис, основні дати життя та діяльності, список праць діяча, література про нього та допоміжні покажчики.

Список використаних джерел

1. Библиография : общий курс / под ред. М. А. Бриксмана, А. Д. Эйхенгольца. – М. : Книга, 1969. – 560 с.
2. История Центральной научной библиотеки им. В. И. Вернадского Академии наук Украинской ССР. – К. : Наук. думка, 1979. – 226 с.
3. Колесник Є. О. «Біобібліографія вчених України»/ Є. О. Колесник // Енцикл. сучасної України. – К. : б. в., 2003. – Т. 2. – С. 864.
4. Корнейчик І. І. Історія української бібліографії : дожовтневий період : нариси / І. І. Корнейчик. – Х., 1971. – 374 с.
5. Королевич Н. Ф. Українські бібліографи ХХ століття : навч. посібн. для ін-тів культури України / Н. Ф. Королевич. – К. : Кн. палата України, 1998. – 327 с.
6. Положение Президии АН УССР «Об издании работ в серии «Биобиблиография ученых Украинской ССР» от 09.07.1986 № 276. – Арх. Президії НАН України. – Ф. 251-р. – Оп. 7. – Од. зб. 4 (діловодна).
7. Радченко А. Академічні книжкові серії / А. Радченко, О. Вакаренко // Вісник НАН України. – 2008. – № 10. – С. 51–54.
8. Українська радянська бібліографія / за ред. Ф. К. Сарани, Д. Д. Тараманова. – К. : Вища шк. – 1980. – 263 с.